

Osim toga, pita Rozov, da li je valjano Volerstinovo gledanje da je centar uvek vršio pritisak na periferiju, ili je bolje govoriti o međusistemskom uticaju? Prvi pritisak sigurno nije bio stalan, ani međuticaj nije bio uvek prisutan. Uprkos pritisku kapitalizma u Sovjetskom Savezu je tekla industrijalizacija, a čak ni Hitlerov napad nije uzrokovao slom SSSR-a, već naprotiv njegovu pojačanu integraciju, širenje komunizma na Istočnu Evropu i posleratni realni masovni polet. Ova zbivanja nije kadra da objasni dogma o globalnosti svetske ekonomije. Osim toga, pitanje je da li je svetska ekonomija uistinu i danas prisutna. Ako je Kina u nju uključena, Rusija još nije, upozorava Rozov. Ustajući u odbranu Volerstina istoričar iz Baltimora K. Kejz-Dan (Chris Chase-Dunn) primetio je da je uprošćavanje deliti činioce promena na unutrašnje i spoljne, jer je SSSR bio semiperiferna država koja je i sama kontrolisala vlastitu semiperiferiju i periferijske zone. Po njemu, sovjetsko iskustvo sa fašizmom ne dovodi u sumnju teoriju o svetskom sistemu, jer je sam Volerstin dopuštao mogućnost da neke semiperiferne države napreduju delimično napuštajući uključenost u svetski ekonomski razvoj i koristeći razvijenu tehnologiju i vojnu organizaciju. Ova odbrana Volerstina nalik je kontraargumentu tipa: izuzetak potvrđuje pravilo. Baltimorski sociolog misli da SSSR nikada nije uspeo da izbegne svetsku kapitalističku ekonomiju, uspevajući samo delom da sačuva ekonomski razvoj od delovanja svetskog tržišta, ali ne mnogo uspešnije od ostalih periferijskih država.

Osim pomenutih rezervi, najopštiju perspektivu teorije o svetskom sistemu i njenog poimanja glavnog ekonomskog toka trebalo bi dopunjavati makroistorijskim poređenjima različitih državnopravnih tradicija unutar kojih je istorijski posmatrano ovaj tok vrlo neravnomerno podstican ili gušen: tradicija zapadnoevropskog (lenskog) i istočnoevropskog i azijskog (prebendalnog) feudalizma, snage hijerokratije u Zapadnoj Evropi i cezaropapizma u istočnoj Evropi (protivrečnosti iz kojih je na Zapadu istekla buržoaske pravna država, a na Istoku otsustvo učenja o prirodnom pravu), zatim različiti obrasci harizmatizacija vladara i sl. Makroistorijska verzija objašnjenja sloma SSSR-a njegovim imperijalnim presecanjem gradskih mreža robnih i novčanih tokova (tog nezadrživog trenda), koliko god istorijski zavodljiva, nepotpuna je i apstraktna. Ovaj proces prekinut je znatno ranije mongolskom vlašću u Rusiji koja se održala do kraja 15. veka i turskom pretnjom Evropi sve do kraja 17. veka. To su bili ključni razlozi zbog kojih se zapadnoevropske države okreću prekomorskim osvajanjima i širenju kapitalizma na Zapad. Mongolska i turska pretnja su dalekosežno odredile smer univerzalizacije ali i periferijalizacije kapitalizma. To su pokazali na širem istorijskom materijalu O. Hince i R. Bendiks (Kuljić 1994, 195-200). Osim toga, kod Šmirera je primetna normalizacija osnovnog toka univerzalizacije kapitalizma, dok Volerstin i Martin imaju više rezervi prema njegovom konačnom ishodu. Kada se neki proces proglasi neizbežnim, nužno se normalizuje, jer prepreke njemu ispadaju efemerne i uzaludne. Ako je univerzalizacija kapitalizma neizbežna i normalna najdublja matica istorijskog toka, zašto bi to manje bile i njegove iracionalnosti (svetski ratovi, kolonijalizam, rasizam, fašizam) koje ističu iz suštine univerzalizacije. To je jasno uočio još britanski liberal Džon Hobson na čijem nasleđu je nastala Lenjinova teorija o imperijalizmu. Osim toga, socijalizam nije prekinuo samo globalizaciju nego je obuzdao i imperijalizam. Da li je narušavanje kontinuiteta imperijalizma nasilje nad istorijom, tj da li je socijalizam istorijska devijacija, a ekspanzija kapitalizma normalnost? Osim toga, i globalizacija je protivrečan proces jer je prati fragmentizacija i jačanje religije.

Pored različitog vremenskog obuhvata makroistorijska objašnjenja sloma SSSR-